

Оригинални научни рад

Драган Љ. ТАНЧИЋ*

Институт за српску културу – Приштина, Лепосавић

Емина М. ЛАЗОВИЋ ЈОВИЋ**

Факултет политичких наука, Београд

ПРОБЛЕМ ИЗБОРА МОДЕЛА И ПРОЦЕДУРА МЕТОДОЛОШКИХ ИСТРАЖИВАЊА***

Апстракт: Модели научних истраживања изводе се на основу теоријско-методолошких сазнања и из истраживачке праксе. У методологији друштвених и политичких наука јављају се специфични модели теоријских методолошких истраживања и специфични модели емпиријских методолошких истраживања. Критеријуми избора модела у методолошким истраживањима засновани су на принципу функционалности и принципу поузданости.

Кључне речи: модел, истраживање, процес, методологија друштвених и политичких наука, модел предмета истраживања.

ОПШТИ МОДЕЛ ПРОЦЕСА ИСТРАЖИВАЊА

Модел научног истраживања је изведен из теоријско-методолошких сазнања и истраживачке праксе. Како би се научно истраживала нека појава, процес, проблем, неопходно је постојање парадигматско-теоријских полазишта, научно основани концепт, дефинисани проблем и предмет истраживања, методе прикупљања и обраде података, закључивања на основу истих, планови истраживања и презентација извештаја о истраживању.

Пре свега, на почетку рада морамо у основним цртама одредити научно истраживање као процес, структуру и сл. У том контексту, неопходно је навести неколико суштинских исказа који следе:

* ванредни професор, dragan_tancic@yahoo.com

** доктор политичких наука, emma.lazovic@gmail.com

*** Рад је написан у оквиру пројекта *Материјална и духовна култура Косова и Метохије* (ев. број 178028), који финансира Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије.

„[...] основни чиниоци структуре сваког научног истраживања исте врсте су углавном исти. То је природно јер су истраживачка делатност и истраживање као процес сложене, систематске, циљне, сврсисходне, промишљене целине. Редослед јављања појединих чинилаца тиме је одређен, као што су одређене и етапе и фазе делатности. Дакле, да би се могло истраживати, умно је и сврсисходно да се прво утврди постојање проблема који је довољно значајан и довољно подобан да се решава истраживањем. Када се то утврди, логично је да се на основу битних одредаба проблема определи за одређену врсту истраживања. То је предуслов за приступање изради пројекта истраживања и његово истраживање. Послије тестирања ваљаности пројекта истраживања и његове евентуалне дораде или прераде, логично је да следи теренски рад на сакупљању података, а потом њихово сређивање, обрада и закључивање на основу њих. Истраживање се, у начелу, завршава израдом извештаја и препорукама, а у продуженом поступку и применом стечених научних сазнања у науци и/или друштвеној пракси. Ово је само општа шема процеса. Она се реализује кроз делање и конкретне радње које у даљем тексту приказујемо“ (Гордић–Термиз–Танчић 2016: 176).

Питање које исто тако, у овом уводном делу изискује одговор (с обзиром на наслов овог рада): шта су модели у методолошким истраживањима? У том контексту, у научном фонду генерално узев, постоји општа сагласности око дефинисања појма модела. Наиме, велики број аутора сматра да се тим појмом у свакодневној комуникацији означавају практични, реални предмети и ствари, али и замишљене психичке појмове. Модел је сличан предмету о коме говоримо у битним његовим својствима, као што је материјал од кога је направљен, структура, функције и увек нам пружа неке информације о том предмету. Ма колико сва ова својства модела била јасна и очигледна, она су управо и извор свих тешкоћа у његовом научном дефинисању. Гордић, Термиз и Танчић у научној монографији *Методолошки основи истраживања безбедности одбране и шероризма* наводе да је, према мишљењу Б. Раденковића и сарадника, модел „упрошћена и идеализована слика реалности“, која нам „омогућава да се суочимо са реалним светом (системом) на поједностављен начин, избегавајући његову комплексност и иреверзибилност, као и све опасности (у најширем смислу те речи) које могу проистећи из експеримента над самим реалним системом“. Дакле, модел је „опис реалног система са свим оним карактеристикама које су релевантне из нашег угла посматрања“. Управо због тога, аутори закључују да модел представља „упрошћену слику реалног система, те као такав не садржи само објекте и атрибуте реалног система, већ и одређене претпоставке о условима његове валидности“ (Гордић–Термиз–Танчић 2016: 375).

Наведени аутори истичу да:

„постоје различити покушаји класификације основних врста модела. Теоријски посматрано, ако се има у виду гносеолошка природа модела, разликују се следеће основне врсте модела: теоријски; практични; реални; идеални; прости; сложени; структурни; функционални; парцијални; глобални; аналитички; типолошки и мреж-

ни; детерминистички; стохастички и статистички. Поред наведених, често се користе и мешовити или комбиновани модели, као што су, на пример, теоријско-практични; структурно-функционални и комплексни“ (Гордић–Термиз–Танчић 2016: 375).

Поред наведених врста модела (због ограниченог простора у овом научном раду), према различитим критеријумима класификације постоји више врсте модела у методологији друштвених, политички и других наука: концептуални модели, једноставни сложени; статични динамични; затворени отворени; крути еластични; ретроспективни прогностички; вредносни (нормативни) стварни (реалистични); изведени пројижирани и интерни екстерни; модели имитације; модели прототипова; пројективни модели; модели политичких система; модели политичких односа; модели политичких понашања; модели политичке моћи; модели политичке власти; модели политичких процеса; модели политичког груписања; модели политичких интереса; модели политичке идеологије и оријентационих вредности; научноистраживачки модели и модели који настају на основу резултата научног истраживања; вербални модели; физички модели и други (Гордић–Термиз–Танчић 2016: 375–378).

За наша разматрања проблема избора модела и процедура методолошких истраживања битно је разликовати следеће врсте модела:

- 1) Модел методологије;
- 2) Модел пројекта истраживања и
- 3) Универзални модел предмета истраживања.

У методологији одређене норме поступака називамо моделима. Тако имамо модел методологије, а сама методологија подељена је у три нивоа:

- 1) фундаментална методологија,
- 2) примењена и
- 3) развојна методологија.

Формирање и коришћење модела је у извесном смислу поједностављивање ове сложености. Можемо нагласити да су у методолошким друштвеним и политиколошким и другим истраживањима, конституисани стандардни модели процеса истраживања. Сваки истраживачки процес у одређеном времену значајно може одступати од утврђених методолошких норми, али то не противречи нормативном карактеру методологије.

ОПШТИ МОДЕЛ ПРЕДМЕТА ПОЛИТИКОЛОШКИХ ИСТРАЖИВАЊА

Друштвена и политичка теорија и политичка пракса су предмет научних истраживања. Утицај политичке теорије на политичку праксу је једно од битних питања предмета политиколошких истраживања. Политичка теорија је специфичан модел функционисања, организовања и изучавања политике.

Она обухвата аксиоме, законе, норме и правила политичког понашања. Основна потешкоћа у изучавању политике, политичких појава и процеса односи се на чињеницу да скоро све појаве могу имати политичку димензију. Могућност идентификације политичких појава не доводи се у питање када се јави заједнички интерес већег броја субјеката који они остварују на различите начине, применом различитих метода, па је потребно њихово усаглашавање, било договором, било споразумом, било притиском, принудом или насиљем.

У вези са тим, поставља се и питање могућности истраживања политичких појава у једној науци, тј. научној дисциплини. Оно што је извесно, јесте чињеница да се већина друштвених појава може истраживати са политиколошког аспекта. Исто тако, у оквиру политикологије, можемо констатовати више научних дисциплина које са различитих аспеката истражују суштину, садржину, чиниоце, структуру, односе, функције, везе, па је самим тим наглашена и припадност одређеној научној дисциплини, при чему је могуће истраживати појаве и процесе и са општеполитичког становишта.

Када говоримо о примени метода научног истраживања и за сферу политикологије важе општа правила примене научног метода истраживања, као и посебна правила која се примењују у истраживањима друштвених наука и специфична, специјализована правила метода научног истраживања политичких појава.

Без обзира на сву сложеност и различитост политичких појава, постоје неке заједничке, нужне карактеристике које дају основ за формирање типског (општег, универзалног) модела предмета истраживања у политичкој науци. Овај модел од осамдесетих година прошлог века је познат у методолошкој литератури. Исти су дефинисали Славомир Милосављевић и Иван Радосављевић. Општи модел предмета политиколошких истраживања могуће је конструисати на основу следећих чињеница: прво, општи предмет истраживања свих друштвених наука јесте друштво и његови различити делови, чињенице, појаве, аспекти... Друго, иако је друштво сложена структура и у оквиру ње можемо препознати неке делове и стране које се увек јављају, у свим временима и условима и на свим просторима, па је на основу њих друштво могуће истраживати и као општи предмет. Треће, све друштвене појаве и предмети деле исте опште структурне чиниоце. Политика, тј. политичке појаве су врста друштвених појава, дакле, и за њих важе исти општи чиниоци и правила дешавања као за остале друштвене појаве. Главни покретачи и учесници у свим друштвеним, тј. политичким појавама и процесима су људи.

Овај модел је заснован на две основне поставке:

– прво: да се ништа у природи, а и у друштву не догађа изван неке ситуације, у некаквом вакууму, и без неких узрока и услова,

– друго: да се ништа у друштву не догађа без одговарајућих делатности људи које покрећу потребе, мотиви и интереси артикулисани као циљеви.

Саставни делови и битни чиниоци тог модела су (Милосављевић–Радо-сављевић 2006: 72):

1) Све друштвене, односно, политичке појаве и процеси јављају се, постоје и делују у одређеним условима, тј. ситуацији. Постоје природни, друштвени и психички услови. Сваки од побројаних услова има у себи много подгрупа, али је свака детаљна разрада заправо условљена конкретним истраживањем, тј. предметом истраживања. Услови такође нису статични и нису само чиниоци који имају утицаја на неке појаве, процесе или предмете, већ се и на њих може утицати.

2) Други битан чинилац овог модела су људи и то као учесници у одређеним политичким процесима и појавама, кроз које остварују своје интересе. Не треба заборавити да у политичком процесу не учествују само људи као појединци, већ овде мислимо и на мање или више организоване целине, нпр. партије, организације, институције, покрете... Сви ти људи су различити не само по својим спољашњим и унутрашњим особинама, већ и по свом положају у друштву, функцијама које обављају, улогама... Ми смо све њих назвали субјектима политичког процеса. У литератури се могу пронаћи разне класификације субјектата, али је за општи модел предмета политиколошких истраживања важно пажњу усмерити на улогу и својства интересних група, политичких странака, елита, итд... Такође треба водити рачуна не само о односима ових субјектата са другим субјектима, већ и о њиховим односима, улогама, везама, функцијама унутар њих самих. Јер, не заборавимо да није исто бити, нпр. вођа неке политичке партије и припадати самом акционом језгру и бити само следбеник одређене политичке опције. Као и код услова, у конкретном истраживању треба водити рачуна да се тачно констатују, опишу и дефинишу улоге и место сваког субјекта – учесника у политичком процесу.

3) Претходно смо већ рекли да су људи на делање подстакнути својим потребама, односно, мотивима, интересима и циљевима. Потребе могу бити основне, природне (биолошке) и, за нас занимљивије, друштвене, мада се и задовољавање природних потреба све више везује за друштвене потребе. Интерес је посебан друштвени феномен, а на претходним страницама смо објаснили да у политици интерес игра значајну улогу. Политички интерес је усмеритељ многих друштвених активности. Једна од најчешће коришћених дефиниција политике управо говори да је њена суштина у задовољавању неког општег интереса. Сваки свесно, рационално промишљен интерес, за чије остварење се развија одговарајућа политичка активност, бирају и користе одговарајућа средства и за који постоји извесна вероватноћа да ће се остварити, постаје дефинисан политички циљ. Постоје разни критеријуми

за класификацију политичких циљева, од општости, усмерености, временске удаљености, до значаја, носилаца социјалне основе, сложености, истинитости и слободе избора. Овде се нећемо упуштати у детаљније објашњење сваког од ових критеријума и врста циљева.

4) Како би остварили своје интересе и циљеве, људи морају предузети одређене политичке активности, тј. делатности. Активност је шири појам и обухвата и спонтане, неорганизоване радње, док је делатност свесна, циљна и организована. Као што се може закључити, све те делатности имају форму, суштину, облик и садржину и приликом истраживања потребно је све њих дефинисати. Морамо нагласити да постоје неке трајне, сталне делатности, као што су функције, а да се њихови носиоци могу мењати. Оне су нужне за остваривање политичких интереса и саставни су део политичке активности. Нпр. извршна, судска и законодавна власт постоје у свим системима, али се њихови непосредни носиоци мењају на изборима. Не треба свакако заборавити да се политичка делатност остварује као екстерна и као интерна политичка делатност и да она захвата скоро све области друштвеног живота.

5) Следећи сегмент овог универзалног модела предмета политиколошких истраживања су методе и средства које људи користе у политичким активностима. С обзиром на то да се и ови појмови често користе у различитим (чак погрешним) значењима, овде преузимамо дефиницију коју су дали С. Милосављевић и И. Радосављевић:

„[...]метод рада односно политичке активности, можемо дефинисати као целину идеја, вредности, сазнања, обавештења и средстава у понашању носиоца (носилаца) активности, међусобно функционално и сврсисходно повезаних и у пракси примењених сагласно циљу и ситуацији у којој се активност остварује“ (2006: 82).

6) Завршни сегмент овог модела су последице и резултати политичких активности и деловања. Оне могу бити остварене у складу са постављеним циљевима, али могу бити и негативне. Исто тако, оне могу бити усмерене ка друштвеној средини и ка одређеном политичком субјекту. Како било, увек се за сагледавање резултата и последица користи однос између постављених, жељених и дефинисаних циљева и резултата који су постигнути конкретним политичким деловањем. Резултати политичког деловања део су општег модела предмета истраживања из неколико разлога. Прво, њиховим истраживањем можемо сазнати какво је место, улога, стање политичког субјекта после предузетих политичких активности. Друго, могу се планирати и предвидети будуће акције. Треће, резултати политичких активности могу утицати и на промене унутар саме политичке организације, јер могу указати на проблеме и унутар ње.

Саставни делови овог модела се морају схватити као целина у којој су сви делови у одређеном функционалном односу. Под појмом и термином функционални однос унутар овог универзалног (општег) модела предмета истраживања схватамо да је делатност човека – актера успостављање нужног функционалног односа између свих чинилаца – делова овако постављеног предмета. Логичан је закључак да човек у одређеној ситуацији као умно биће констатује и сагледава своје потребе и интересе, да развија своју активност и делатност, примерене да тој ситуацији и својим циљевима, да при том користи одређене методе и средстава и да тиме постиже одређене ефекте (и позитивне и негативне).

СПЕЦИФИЧНИ МОДЕЛИ ТЕОРИЈСКИХ МЕТОДОЛОШКИХ ИСТРАЖИВАЊА

У методологији друштвених наука јављају се специфични модели теоријских методолошких истраживања и специфични модел емпиријских методолошких истраживања. Модели имају три битне функције у методолошким истраживањима:

- 1) модел је оквир који даје основне постулате истраживања, дакле, основни је усмеритељ истраживања;
- 2) модел је истовремено упутство за обављање истраживачких радњи;
- 3) модел је увек систематизација у истраживању.

У методологији сваки модел има свој систем подмодела који мора бити сагласан са моделом. Критеријуми избора модела у методолошким истраживањима увек засновани на два принципа. Први принцип је увек принцип функционалности, а други принцип – принцип поузданости. Најкраће речено, то заправо значи да модел мора да буде адекватан предмету истраживања, тј. да се адекватно примени на дотични предмет истраживања. Када говоримо о функционалности модела мислимо на то да буде применљив и на предмет и на процедуру. Модел, дакле, обезбеђује остваривање функција и предмета и процедура у истраживању.

Поузданост се односи на то да модел који примењујемо буде довољно проверен тако да не оставља могућност сумње у тај модел. Пример таквог модела је модел истраживања у друштвеним и политичким наукама.

Модел се у истраживачкој пракси јавља као оквир и као упутство. Он је у ствари ограничење предмета и упутство за кретање мишљења о том предмету. Нпр. ако кажемо Нацрт научне замисли – ми нисмо констатовали целу садржину, јер се она код сваког конкретног истраживања мења, али садржи чиниоце које мора да има свако истраживање.

Модели теоријских методолошких истраживања су опште замисли, идеални типови, тока истраживачког процеса. Свака фаза тог процеса може бити предмет теоријских методолошких истраживања и без обзира на то

увек се формира модел сходно већ приказаном моделу предмета политиколошких истраживања. Иако се ради о моделима теоријских методолошких истраживања, они нису само мисаони системи, замисли, већ су системи низа реалних, конкретних делатности које подразумевају многе практичне мере. Ови модели подразумевају и организованост, тј. систематичност у третману предмета истраживања било да се ради о мета-методологији, некој теорији из области политичких наука или предмету друштвене, тј. политичке реалности. Они усмеравају укупно понашање у истраживању, координирају и усклађују га како би обезбедили сагласност свих делова истраживачког процеса и сврсисходно понашање свих учесника у истраживању. Модели се обликују према потребама у одређеној области, а пошто су односи унутар друштвених, односно, политичких појава и процеса разноврсни и сложени, то се и односи између модела и конкретних ситуација у друштву и политици усложњавају. Тако модели морају бити еластичнији и отворенији да би се могло доћи до теоријског објашњења тих појава и процеса. Међутим, теоријска истраживања, тј. теоријска анализа општих појава, процеса, ставова, итд. мора се повезати са особинама и својствима појединачних појава. Тако се и модели теоријских методолошких истраживања морају заснивати на појединачним примерима и преко њих, тј. конкретних сазнања, уопштавањем доћи до теоријских сазнања. Али практично спровођење теоријске замисли наилази на многобројне и велике препреке, пре свега при прибављању научно употребљивих података.

Модели теоријских политиколошких (методолошких) истраживања изграђују се за следеће предмете теоријских истраживања:

Прво, то су теоријска методолошка истраживања чији је предмет општа теорија или општа методологија, њене норме, правила и законитости, тј. мета-методологија, односно, мета-методолошка истраживања.

Друго, то су теоријска методолошка истраживања чији је предмет политичка теорија или неки њен део, односно, нека теорија из области друштвених или политичких наука.

Треће, истраживања чији је предмет нека конкретна појава, процес или проблем из друштвене, тј. политичке стварности и политичке праксе, али са теоријске стране обрађени. Нпр. то су све докторске тезе и магистарски радови који се баве научним проучавањем разних предмета и пре свега имају научни допринос. Подсетимо и овде да су сва научна истраживања, без обзира да ли су претежно теоријска или претежно емпиријска, заправо методолошка.

Модели теоријских методолошких истраживања имају свој непосредан основ у одређеном методолошко-теоријском правцу схватања друштва, друштвених процеса или неких других делова друштвене стварности. Ови модели су, с једне стране, одраз те стварности, јер из ње проистичу, а с друге стране, они треба да омогуће и прогностичка схватања, тј. сазнања.

Приликом формирања модела теоријских методолошких истраживања морају се узети у обзир следећа начела, тј. карактеристике научног сазнања, јер се само тако испуњавају услови да то сазнање буде употребљиво и корисно:

– модели морају омогућити стицање општих и систематичних научних сазнања, јер се само на основу тих сазнања могу извести научни закони, теорије и објашњења.

– модели морају омогућити стицање објективних научних сазнања, јер се само таква научна сазнања могу проверавати.

– модели такође треба да омогуће таква научна сазнања из којих се могу извести конкретнија начела и решења.

Моделе генерално узев, самим тим и моделе теоријских методолошких истраживања, не треба схватити као шаблоне преко којих ће се општи методолошки поступци, принципи, норме, правила, итд. преносити на друге науке. Напротив, увек треба водити рачуна о специфичностима предмета разних наука.

МОДЕЛ ЕМПИРИЈСКИХ ПОЛИТИКОЛОШКИХ ИСТРАЖИВАЊА

Изучавањем бројних истраживања, односно, истраживачких пројеката, како у фази њиховог настајања, тако и у фази примене и реализације, затим, изучавањем употребљених оперативних метода, техника, поступака и инструмената, дошли смо до закључка да је у свим емпиријским политиколошким истраживањима метода моделовања била употребљена. Један од битних, ако не и одлучујућих разлога је тај што је природа предмета политичких наука таква да захтева примену ове методе у емпиријским истраживањима. Зашто је метода моделовања толико примењива у политиколошким, нарочито емпиријским истраживањима? Бар су два фактора одлучујућа: прво, процес научног истраживања започиње увидом у научни фонд, тј. у постојећа научна сазнања, и друго, пројект емпиријског истраживања нужно подразумева и изражава одређени теоријски модел о предмету истраживања.

Модел емпиријских политиколошких истраживања, дакле, настаје анализом, селекцијом, издавањем битног од небитног, утврђивањем сталних чинилаца и њиховом класификацијом, као и довођењем у везу истих. Као и сваки модел, и овај модел не мора бити у сваком случају потпун, не мора увек обухватити све чиниоце истраживачког процеса у сваком конкретном истраживању, али он мора обухватити битне, суштинске делове тог процеса, како би могао бити примењив и примењен на свако конкретно истраживање. Сви чиниоци овог модела чине синхронизовану и организовану целину, тј. организациони оквир процеса истраживања. Сваки од делова овог

модела емпиријских истраживања у политикологији је сложен и подразумева низ функција, веза и односа и различитих ситуација које се јављају као резултат тих односа.

С друге стране, имајући у виду специфичности политике и политичког одн. да се скоро сваки сегмент друштвене реалности може изучавати и са политиколошког аспекта, те се и приликом примене овог модела мора водити рачуна и о друштвено-политичким проблемима и околностима, јер управо друштвено-политичке околности и друштвени односи могу бити препрека за примену емпиријског модела на конкретно истраживање. Зашто? Свако научно истраживање је одређени друштвени однос. Већ само опредељивање за одређени проблем, предмет који ће се истраживати може да укаже на одређени однос у друштву. Ту, пре свега, мислимо на односе који се јављају, или се могу јавити између носилаца политичке власти, научних радника (истраживача), оних који су предмет истраживања или су на било који начин укључени у истраживачки процес, као и оних који ће трпети последице тих истраживања. Ако, на пример, носиоци политичких функција у неком друштву сматрају одређено истраживање пожељним или изузетно значајним за остваривање сопствених интереса, они ће, вероватно, учинити све да се у модел емпиријских истраживања укључе само они субјекти који ће допринети постизању оних резултата који су пожељни.

Одређени проблеми примене модела емпиријских политиколошких истраживања могу произаћи и из чињенице да не постоји довољно богат научни фонд о политичкој стварности (о политичким појавама, процесима, итд) и о методама, техникама, поступцима и инструментима емпиријских истраживања ове проблематике, као и због чињенице да су те појаве изразито динамичне и променљиве, па се јавља низ питања и проблема у самој методолошкој сфери. Понекад је тешко разликовати активности и примењене методе научног истраживања од политичког деловања, односно, метода политичког деловања. Проблеми се јављају и због још увек недовољно развијене политичке науке, односно, њеног метода где је велики број проблема везан за израду инструментарија за емпиријска истраживања. Брзина кретања и промене политичких појава доводе и до многобројних, разноврсних ситуација које, опет, могу изазвати најразличитија понашања друштвених, тј. политичких субјеката.

Зато можемо закључити да емпиријска истраживања захтевају веома много специфичних знања, способности и вештина, тј. личних особина истраживача, научника. Дакле, учили смо да се сваки истраживачки процес одвија у неколико фаза (детаљније код: Милосављевић–Радосављевић 2006: 412). У првој фази се остварује увид у постојећи научни фонд о проблему и предмету истраживања чијом се анализом ствара полазна хипотетичка основа тог истраживања. Друга фаза је реализација истраживања кроз низ

практичних поступака и радњи, као што су прибављање потребних обавештења о предмету истраживања, њихово сређивање и обрада, тј. стварање искуствене евиденције истраживања. У трећој фази настојимо да научна сазнања до којих смо дошли истраживањем укључимо у постојећи научни фонд, тј. фонд од којег смо и кренули у почетној фази процеса истраживања.

Модел емпиријских политиколошких истраживања садржи све битне чиниоце наведеног процеса истраживања и прати редослед приказаних фаза тог процеса. Тај модел или Акофова шема, како су га теоретичари назвали, садржи следеће чиниоце: прво је наручилац истраживања који може бити у исто време и научник, тј. пројектант истраживања. Дакле, уколико се ради о наручиоцу, он прослеђује научнику своју идеју, замисао о одређеном истраживању, а онда научник ту идеју претвара у научно формулисану и организовану идеју, односно, пројекат истраживања. Уколико је наручилац и научник, тј. истраживач, онда он сам пројектује истраживање. Други сегмент овог модела су истраживачи, односно, онај део истраживачког тима који ради на терену и прибавља податке, било испитивањем, било посматрањем или експериментом или неком другом методом. Они су за то специјално обучени и понашају се у складу са утврђеним правилима рада на терену. Трећи сегмент су испитаници, односно, сви они субјекти од којих ће истраживачи прибављати податке. Четврти сегмент су конзументи, тј. они субјекти на које добијени резултати на било који начин делују, они трпе последице истраживања, било да су позитивне, било да су негативне.

Модел емпиријских политиколошких истраживања, на основу претходно реченог, треба да:

1. буде потпун, а то значи да обухвати све битне чиниоце истраживачког процеса, пре свега, реализације истраживања;
2. буде реалистичан, односно, да даје објективну процену стварних могућности и потреба у конкретном истраживању;
3. буде кохерентан и конзистентан – сагласан у свим захтевима према истраживању, истраживачима и средствима истраживања;
4. буде еластичан, односно, да предвиди и могућност других решења у односу на понуђена и планирана и
5. буде економичан, а то значи да ангажовање и број учесника у истраживању, као и испољавање њихових позитивних особина и њихово ангажовање у истраживању треба да доведе до корисних и научно употребљивих резултата истраживања. Овде се може још додати и то да модел мора да обезбеди и поштовање предвиђених рокова.

Модел емпиријских политиколошких истраживања има најмање два сегмента. Један се односи на реализацију самог истраживања, а други на сараднике, све учеснике, људе у одређеном истраживању. Овај модел обухвата систем усмерених и условљених, синхронизованих и сагласних практичних

делатности учесника у процесу истраживања, али и средстава, простора и времена научног истраживања. Он такође мора да садржи и прецизно пројане послове, улоге, функције, овлашћења, начин комуницирања, одлучивања, итд. Сва решења која овај модел садржи треба да буду усклађена са правилима, тј. нормама стицања научног сазнања.

ЗАКЉУЧАК

Проблем избора модела и процедура методолошких истраживања сложен је и значајан проблем ком се мора приступити са различитих ставовишта. Процедура настанка модела одиграва се применом аналитичког поступка, који започиње констатацијом да политика постоји као реална друштвена појава, која се може опазити и истраживати и да се стечена сазнања могу и проверити. Формирањем модела настаје основа за спровођење истраживања. Утврђујући правила кроз која се одвија истраживачки процес, методологија успоставља моделе истраживања.

Модел мора да буде адекватан предмету истраживања, тј. мора се адекватно применити на конкретан предмет истраживања. Он обезбеђује остваривање функција и предмета и процедура у истраживању. Модели морају бити еластичнији и отворенији како би се могло доћи до теоријског објашњења појава и процеса. Модели теоријских методолошких истраживања су посредници између теорије и њеног истраживања, с тим што отварају и могућности практичне примене и провере теорије. Модели емпиријских истраживања садрже све битне чиниоце процеса истраживања и прате редослед утврђених фаза тог процеса.

ЛИТЕРАТУРА

- Гордић–Термиз–Танчић 2016: Миодраг Гордић – Џевад Термиз – Драган Танчић. *Методолошки основи истраживања безбедности одбране и тероризма*. Лепосавић: Институт за српску културу – Приштина, Лепосавић.
- Лазовић Јовић 2018: Емина Лазовић Јовић. „Специфичности методолошких истраживања у политикологији“. *Баштлина*, свеска 44, 2018, 449–464.
- Matthews–Ross 2010: B. Matthews – L. Ross. *Research methods – A practical guide for the social sciences*. Birmingham: University of Birmingham, 2010.
- McNabb 2004: David E. McNabb. *Research Methods for Political Science – Quantitative and Qualitative Methods*. New York: M.E. Sharpe Inc.
- Милосављевић–Радосављевић 2006: Славомир Милосављевић – Иван Радосављевић. *Основи методологије политичких наука*. Београд: Службени гласник.
- Шешић 1974: Богдан Шешић. *Основи методологије друштвених наука*. Београд: Научна књига.

Dragan Lj. TANČIĆ

Emina LAZOVIĆ JOVIĆ

CHOOSING OF RESEARCH MODEL AND METHODOLOGICAL RESEARCH PROCEDURES

SUMMARY

Choosing of research model and methodological research procedures is a complex and significant problem that has to be approached from different angles. Procedure of model appearance takes place by applying analytical procedure, which begins by the statement that politics exists as a real social phenomenon that can be perceived and researched and that the acquired knowledge can be verified. By model formation it is created the fundament for research conducting. By determining the rules through which the research process is taking place, methodology establishes research models.

Model has to be appropriate for the research subject, thus, it has to be appropriately applied to the concrete subject. It allows realization of functions, subjects and procedures in the research process. Models have to be more flexible and opened in order to facilitate theoretical explanation of phenomena and processes. Theoretico-methodological research models are intermediaries between a theory and accompanying research by opening possibility of practical application and theory verification. Empirical research models contain all important factors of research process and follow the order of predetermined process stages.

Key words: model, research, process, methodology of social and political sciences, research model.